

Серік Гаұхар ,МЖФФ, химия мамандығының студенті;
Жазира Төлегенқызы Қошанова,
жетекшісі: практикалық қазақ тілі кафедрасының доценті

ӘЖЕ – ОТБАСЫНЫҢ АЛТЫН ҚАЗЫҒЫ

Қазақ отбасында әжелердің орны ерекше әрі қадірлі болған. Әже – отбасының ғана емес, әулеттің де ұйытқысы болып, ағайын-тустың ауызбірлігін, татулығын сақтайтын сыйлы анасы, кейінгі жастардың, келіндердің тәрбиешісі әрі ақылгөйі атанған.

Әже тәлім-тәрбиесін көріп, тарихта есімдері қалған ұлылар қатары көп-ақ, мысалға Абайдың әжесі Зере. Абайдың ес білген кезінен ертегілер, жырлар айтып отырған. Абайдың Абай болып қалыптасуы - сол әжесінің берген тәрбиесінде болар. Сондай-ақ қазақ халқының маңдайына біткен асыл ұлдардың бірі Шоқан Уәлихановтың азamatтық болмысының өз тұстастарының арасынан дараланып шығуына, ішкі күш қуаты мен асқақ рухының ерте жетілуіне, көкірек көзінің ашық болуына оның әжесі – Айғанымның берген тәрбиесі айрықша ықпалын тигізді. Міне, осыдан-ақ баланың ең алғашқы ұстазы – атасы мен әжесі деп білуге болады. Аталар мен әжелердің тәрбиесін көрген ұл да, қыз да елдің мақтанышы бола алады. Өйткені, олардың бойында бабалар салып кеткен сара жол-дара жолдың жалғастырушылары аталар мен әжелердің тәрбиесі бар, өнегесі бар.

Мен қазір химия мамандығы бойынша оқып жатырмын. Бізде әртүрлі пәндер болады. Бірде практикалық қазақ тілі сабағында отбасы туралы әңгіме қозғалды. Әртүрлі пікір, көзқарас, ойлар айтылды. Сол ойымды маған газет бетінде жариялауға тапсырма берілді. Мүмкін басқаларға ой салар деген мақсатта қолыма қалам алдым.

Мен ауылдағы өзімнің ақжаулықты әжем туралы сыр шерткім келеді. Менің әжем сонау 1959 жылы дүниеге келген, есімі Алма. Менің Әжем алма ағашында өсіп тұрған көп алмалардың бірі емес, тек бірегейі, ерекше жан. Ал тәрбиесіне келетін болсақ менің әжем сол бір ағашта жайқалып өскен әр алма сияқты қолынан келетін істері көп. Мен өз әжеммен мақтанамын! Егер менен «Үлгі тұтар адамың бар ма? десе. Мен ойланbastan - ол менің алтын Әжем дер ем!

Әжем жайында толық айтатын болсам, ол кісі өте қatal, бірақ біз оны қатты жақсы көреміз. Менің әжем барлық істі жылдам жасайды, жылдамдықты жақсы көреді. Әжем мені кішкентай кезімнен қолына алып өсірмесе де, мені суға шомылдырып, бесікке алғаш бөлеп, бесік жырын айтқан екен. Осы орайда, батыр бабамыз Бауыржан Момышұлының мына бір сөздері еске түседі: «Біріншіден, бесік жырын айтатын келіндердің азайып бара жатқанынан қорқамын, екіншіден, немерелеріне ертегі айтып бере алмайтын әжелердің көбейіп бара жатқанынан қорқамын, үшіншіден, дәстүрді сыйламайтын балалардың өсіп келе жатқанынан қорқамын. Өйткені бесік жырын естіп, ертегі тыңдал, дәстүрді бойына сіңіріп өспеген баланың көкірек көзі көр бола ма деп қорқамын...». Ал менің әжем олардың

қатарынан емес. Мен өзім ата-анаммен тұрсам да әжеме күнде барып отыратының, әжеме барған сайын, маған өзінің тәтті, ыстық бауырсақтарын пісіріп беретін, әжемнің үйінде жылулықты сезінетінмін, кешке қарай ертегілер айтатын, әжемнің қасында үйге қайтпай үйіктап қалатынын.

Жалпы балаларын атасы мен әжесінің тәрбиесіне беріп, атасы мен әжесінің баласы есептеп, солардың бауырына басатын ұлт- Қазақ қана. Сонымен қатар атасы мен әжесі тәрбиелеп жатқан баланы ата-анасы менің балам деп айтпаған, себебі бұл әке мен баланың, ене мен келіннің сыйластықтарының белгісі болып саналған. Мен әжемді өз анамнан да артық көремін және де кішкентай кезімнен әжемді мама деп атап кеткем.

Қазіргі кезде көп ата-ана өз балаларын ата-әжелерінің қолына бере бермейді және де жас отбасылар да ата-енелерімен тұрмағандықтан балалары бұрынғы заманның салт дәстүрлерін білмей өсіп жатады. Эже тәрбиесі ол біздің өмірімізде ерекше орын алу керек. Әжелеріміз берген тәрбиені ешкім бере алмайды. Біздің әжелеріміз ұрпақ тәрбиесіне ерекше көңіл бөлген. Адамның барлық адами асыл қасиеттері отбасында қалыптасады. Осы сана сезім, үлгі өнеге, тәлім тәрбие арқылы ғана еліне, жеріне, Отанға деген сүйіспеншілігі оянады. Отбасындағы басты құндылық- ол тәрие болып есептеледі. Сол үлттық тәрбиенің дәнін себуші ол біздің ардақты әжелеріміз.

Мен өзім кішкентай кезде әжемнің қасында тұрғым келетін, бірақ атап-анам маған ұрықсат бермеді, сол себепті мен ата анамның қолында өстім. Бірақ уақыт өте келе, мен әжемнің үйіне көштім. Әжемнің қолына он үш жасынан бастап тұра бастадым, тәрбие алдым. Мен әжемнің қолына үлкен қызы болып барғанымнан ба білмеймін, әйтеуір әжем мені бұрынғыдай қатты еркелетпейтін болды. Әжем маған уақыт өткен сайын қаталдау бола бастады. Оның мәнін қазір түсіне бастағандаймын. Әжем үнемі: «Сен үлкен қызы болдың, көп күлме, өзінді ұстай біл, сен қызы баласың, болашақ жар, анасың, сенің қолыңнан бәрі келу керек» деген сияқты адамгершілікке баулитын сөздерді қайталаудан жалықпайды. Осылайша ұзак әңгімелесіп отыратынбыз, әжем маған көп ақыл-кеңес айтатын.

Бір ғана мысал айтайын, әжем ылғи «қызы баланың қолынан бәрі келу керек» дейтін. Мен әжеме қарап үлгі аламын және болашақта әжем сияқты өз балаларыма да осындағы тәрбие беремін. Әжем мені өз қыздарына айтып ылғи мақтан тұтатын. Мениң анам: «әжесіне тартқан» деп отыратын. Әжем бос уақытында оюлап көрпелер тігетін, мені де соған үйретті. Әжемнің қолынан келмейтін ісі жоқ, оюдың бір шеті жаман шығып қалса да, оны әдемілеп тігіп қоятын. Мен барлық істі тек әжемнің арқасында үйрендім. Әжем сондай қатты тазалықты жақсы көреді, маған күнде үйдің шаңдарын сұрткізіп, едендерді жуғызатын. Мен әжемнің қабағына қарап та тәрбие алдым, әжемнің нені ұнатып, нені жақтыртпай тұрғанын қабағына қарап билетінмін. Әжемнің арқасында тазалықты да ұстай білдім, әжем сияқты бір зат басқа жерде тұрса, оны өз орнында тұрғанын қадағалап жүретінмін. Бір сөзбен айтқанда, менің әжем үйіміздің бастығы десем де болады. Әжем кішкентай кезінен еңбеккор болған, бір орында бостан босқа жай отыру деген менің әжемде болмайды.

Әжем екеуіміз кешке қарай сут қатқан қою шәй ішіп, әңгіме айтатынбыз. Мен тоғызыныңды сыныпта оқып жүргенде сегізінші наурыз мерекесіне арнап мектепте ән арнап айттым, сол кезде әжем көзіне жас алғаны есімде. Мен үйде болған күндері менен ән айтқанымды сұрайтын, маған «өз әкеңнен берілген өнер ғой» деп есіме салатын. Әжем солай айтқаннан кейін менде арман пайда болды, болашақта әнші болсам деген. Әжем екеуіміз тамақ әзірлегендегі, қосылып ән шырқайтынбыз. Әжем маған айтқан әндерінің мағынасын түсініп, жүрегінмен айт дейтін. Сол кездерден мен ән шырқай бастадым. Әжем менің анама қызың болашақ жұлдыз деп айтатын. Мен әжемнің күнде күлімсіреп жүргенін қалаймын, әжем кей кездері сырқаттанып қалғанда мені қасына шақырып, менің қолымнан қысып алатын, сол кездерде мен көзіме жас алышп, әжем емес мен сырқаттансам ғой деп тілейтінмін. Мен әжемді құшақтаған сайын көңілім босап кететін, себебі мен қатты қорқатынмын әжемді жоғалтып аламын деп. Жылдар өтеді, біз ер жетеміз, әжелеріміз қартаяды. Әрдайым біздің қасымызда болғанын қалаймын, мен тіпті әжемсіз күнімді елестете алмаймын.

Тағы бір оқиға есіме түсіп тұр. Мен ауылда әжеммен тұрған кездері әжем демалыс уақытында өз балаларын ауылға шақыратын, әжемнің жеті баласы бар. Әрбірін уайымдап жүретін, әжем олардың бастарын жиі қосқысы келетін, бірақ кей балалары уақытымыз жоқ деп келмейтін. Әжем сол кездерде қатты жабырқайтын. Әжемнің жабырқау түрін көргім келмейтін. Қазіргі уақытта мен де окуымды бітірдім, қалада болсам да, әжеме күнде хабарласып, қал жағдайын біліп отырамын. Әжем менің ауам сияқты, дауысын естімесем уайымдап жүремін. Әжемді қалаға қасыма алғым келеді, бірақ ата мен әжем ауылда тұрып үйрендік, осы ауылдан ешқайда кетпейміз дейді. Бірақ бір жағынан дұрыс деп ойлаймын, себебі мен ауылымды сағынамын, ауылға барып әжемді қуантқанға не жетсін шіркін! Мен ауылға барған сайын әжеме сыйлықтар апарып оны қуантып отырамын. Мен әжеме не сыйлап жатсам да, әжемнің берген тәрбиесіне аздық етеді. Әжемді бақытты қылуға болашақта да тырысам және де тырысып келемін. Әжемді болашақта Меккеге апарамын деп алдыма мақсат қойдым. Мен өз әжемнің арқасында жақсы тәрбие алдым, көп нәрселерді үйрендім, қазір де үйреніп келемін. Әжемді қатты жақсы көремін, тіпті жазып жеткізе алмаймын! Әжемнің маған берген тәрбиесіне мың алғысымды айтамын. Кішкентай кезімде әжеме арнап кітап жазу арманымда болған, сол арманымда да қол жеткіземін, бар болғаны әжем аман болсын! Бұл мақала соның бастамасы деп білем.

Бірақ, қазір мұндай әжелер саусақпен санарлық. Өйткені бүгінгі үрпақтың үлкендермен қарым-қатынаста өздерін ұстасуы, жаман қылыштарға жақындығы әже тәрбиесінің жетіспей тұрғанының айқын дәлелі. Мен сөз сонында айтқым келетіні, әр ата-ана өздерінің балаларын ата-әжесінің тәрбиесіне берсе еken деп ойлаймын, тек сол кезде ғана баланың ақыл-ойы

жақсы дамып, тек жақсылыққа апарап еді. Мен өзім әжемнің қолында тәрбие алғаным қатты қуанамын!

// Парасат.- 2019.- 29 марта